

РАННЬОСЛОВ'ЯНСЬКЕ ЖИТЛО З ОКОЛИЦЬ БЕЛЗА

Тарас МИЛЯН

Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, Львів, Україна,
e-mail: tmylian@gmail.com

Зазначено, що верхів'я Західного Бугу багате на археологічні пам'ятки, особливо навколо літописного Белза на Солокії. У 2016 р. у рамках Програми "Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016–2018 роки" проведено пам'яткоохоронні дослідження на пам'ятці Белз 22 (Гора). Вказано, що це багат шарове поселення, на якому присутні культурно-хронологічні горизонти: починаючи від фінального палеоліту й до модерного часу. Відомості та дослідження на ньому проводилися з перервами впродовж ХХ ст., проте вперше на поселенні виявлено та досліджено рештки слов'янського житла-напівземлянки праязкої культури (об'єкт 20).

Під час досліджень встановлено, що житло мало два періоди функціонування, що підтвердили виявлені сліди перебудови, і це призвело до зменшення площі, а також форми – від прямокутної до квадратної. Виявлено свідчення перебудови – рештки двох глиняних печей, старша з яких частково перерубана пізнішою стіною. Під рештками цієї стіни над піччю знайдено римський денарій II ст. н. е. Встановлено, що печі споруджені на спеціальних площадках із втрамбованої глини, у старшої з них купол викладена зі спеціальних вальків.

Зазначено, що виявлений матеріал представлений уламками ліпних керамічних горщиків, деякі з яких реконструйовані. Визначено, що окремі із форм посуду були поширеними в кінці V – на початку VI ст., а інша частина – друга половина VI – початок VII ст. Констатовано, що такий поділ відповідав і періодам існування житла. Виявлено важливу знахідку – тягарці для ткацького верстату, які повторно використано для спорудження печі. Додатковим свідченням розвитку ткацтва на поселенні стало біконічне пряслице з плоскими площадками, яке походить із житла.

Зазначено, що заселення околиць літописного Белза відзначається сталістю та генетичним зв'язком протягом всього середньовіччя: від окремих слов'янських поселень у регіоні до створення окремого князівства навколо великого міста.

Ключові слова: праязка культура, Белз, Солокія, житло, піч, кераміка, денарій.

Околиці літописного Белза відзначаються великою кількістю різночасових пам'яток археології. Інформація про них існує як в усній формі, так і у вигляді цілком конкретних згадок у фаховій та популярній літературі.

Пам'ятка Белз 22 (багат шарове поселення), на якій проводилися дослідження, розташована на східній околиці міста, близько 1 км на схід від каплиці Святого Валентина, що на дитинці літописного Белза, та 0,4 км на південь від місця впадіння р. Річиці в р. Солокію, у межах зруйнованого села Гора (ур. Гора). Займає південну експозицію правого берега р. Солокії (рис. 1). Поселення видовжене з південного заходу на північний схід, із південно-східної сторони перерізане меліоративним каналом, площею 300×130 м.

Пам'ятка розташована на території колишнього села Гора, згадка про яке походить із 1565 р., знищеного в роки Другої світової війни. Показово, що серед місцевих вона має назву «Щирець». Заселення цієї території відбувалося від найдавніших часів [Пастернак, 1961, с. 97]. Лев Чачковський зазначав, що в селі виявлено «черепки», а потім сліди розселення

«розходилися в два боки», з яких один ішов на північ до колишньої церкви [Чачковський, 1937, с. 22]. У цьому напрямку й міститься пам'ятка. У міжвоєнний період із території с. Гора відомі знахідки фрагментів посуду, підківки до взуття та відлив хреста. Знахідки були у збірці Музею Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), а 1940 р. націоналізовані та передані до Львівського історичного музею [Терський, 2004, с. 24, 26].

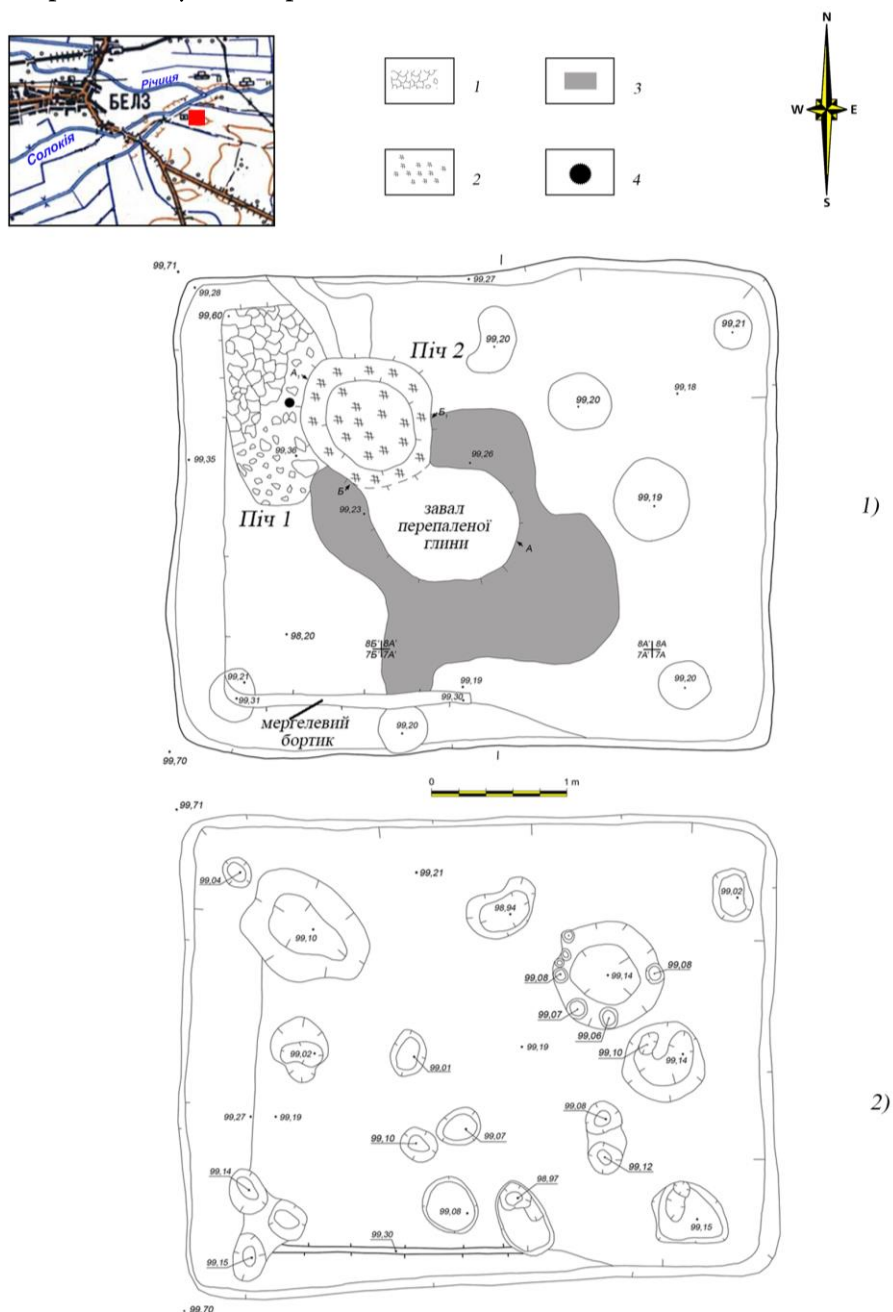

Рис. 1. План об'єкта 20 після вибирання заповнення (1, 2), М 1 : 20: 1 – завал із перепаленої глини на місці печі 1; 2 – купол печі 2; 3 – фрагмент долівки житла із втопаної глини; 4 – місце знахідки монети
 Fig. 1. Plan of object 20 after excavation of the filling (1, 2), M 1 : 20: 1 – blockage of burnt clay in place of the furnace 1; 2 – dome of the furnace 2; 3 – fragment of the filling of the dwelling made of trampled clay; 4 – place of discovery of the coin

Уперше археологічні дослідження на пам'ятці провів Ярослав Пастернак у 30-х роках ХХ ст. [Петегирич, 2004, с. 20]. Зокрема, 1935 р. під час розкопок він виявив житло культури лійчастого посуду (КЛП) [Пастернак, 1961, с. 188]. Дослідник віднайшов і насичений культурний шар цієї ж культури з рештками керамічного посуду та крем'яних знарядь, які зберігалися у Музеї НТШ у Львові і не були опублікованими. Крім цього, виявив матеріали ранньобронзового часу [Пастернак, 1961, с. 260].

Пізніше пам'ятку неодноразово поверхнево обстежували. Після того, як село перестало існувати, його площу активно використовували в господарстві, а також через неї проклали меліоративні канали, що призвело до руйнування культурного шару.

У 1980-х роках тут проводила дослідження експедиція Інституту суспільних наук АН УРСР під керівництвом Володимира Петегирича. У 2013 р. пам'ятка повторно обстежена експедицією Науково-дослідного центру (НДЦ) «Рятівна археологічна служба» Інституту археології Національної академії наук України, під час чого зафіксовано руйнування поверхні самовільним вибиранням піску. Відповідно до реалізації пілотного проекту суцільного археологічного обстеження території області «Археологічний кадастр Львівської області» пам'ятці присвоєно позначення Белз 22, ур. Гора [Чорний, Назар, Сало, 2013, с. 24].

У 2016 р. археологічні розкопки провела експедиція НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України під керівництвом автора у рамках Програми «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2016–2018 роки» № 149 від 29.03.2016 р. [Милян, Сало, Кісілевич, 2016].

Поселення надзвичайно багате на культурно-хронологічні горизонти, з яких в актуальному археологічному розкритті зафіксовано вісім. Під час досліджень виявлено шари, починаючи від свідерської культури фінального палеоліту й до модерного часу. Проте мене цікавить об'єкт 20 – рештки житла-напівземлянки слов'янської празької культури.

Житло (об'єкт 20) (рис. 1) розташоване у кв. А, А'-Б'-7-9 в розкопі 1, у плані на момент виявлення мало прямокутну форму з розмірами 3,6×4,4 м. На поверхні зафіксовано рештки п'яти згорілих дерев'яних плах, завал перепаленої глини. Дві плахи завдовжки 0,33 м і 0,57 м розташовувалися на відстані 0,38–0,48 м від східного краю виявленого об'єкта; одна завдовжки 1,4 м – за 0,96 м від західного краю. Дві інші, довжиною 0,17 м та 0,32 м, безсистемно розміщувалися посеред заповнення.

Заповнення об'єкта складав темно-коричневий супісок із вмістом перепаленого дерева, вугликів, обмазки та фрагментів ліпного керамічного посуду.

Встановлено конструктивні особливості об'єкта, які відповідали різним етапам його функціонування. Початкові розміри, зафіксовані на рівні виявлення, практично відповідали розмірам після дослідження. Об'єкт був прямокутної форми із розмірами 3,52–3,76×4,38 м, орієнтований стінками за сторонами світу. При цьому довші стіни (північна і південна) залягали в напрямку схід-захід. Уздовж західної та частково вздовж південної на довжину близько 3 м збереглися материкові виступи – своєрідні «полички», дещо нахилені до центру. Ширина біля західної стінки – 0,36–0,54 м, південної – 0,13–0,28 м. Ці конструктивні елементи відповідали ранньому етапу й були залишками долівки. Від рівня материка котлован споруди на рівні «поличок», заглиблений на 0,4 м.

У північно-західній частині містився завал із перепаленої глини – рештки глиняної печі, що складався із двох частин, витягнутий по лінії північний захід – південний схід. Під час розбирання завалу встановлено, що це рештки двох глиняних печей. Рештки першої (давнішої) (*нич 1*) розташовані у крайній північно-західній частині. Вони збереглися доволі погано. Відстань завалу печі до стінок котловану із західної сторони становила 0,3 м, а з північної – 0,2 м. Уцілів черінь і частково західна глиняна стінка. Піч збудовано на лесовому материка, на спеціальній площадці із глини, на якій влаштовано черінь. Черінь викладено з уламків ліпної кераміки та заглажено глиною. Купол печі викладений із глиняних вальків. Діаметр череня становив близько 0,7 м, товщина – 5–7 см. Товщина збережених стінок при черені – близько

7–10 см. У топковій камері виявлено фрагменти ліпного посуду та частини обпалених тягарців від ткацького верстата. Завал старої печі, ймовірно, був додатково відформований, оскільки західна і північна його сторони перетиналися під прямим кутом, повторюючи контури пізнішої стіни. На користь цього свідчить чіткий паз у завалі, у якому містилися рештки перегорілої деревини. У цьому ж пазу під рештками згорілого дерева виявлено срібний римський денарій (рис. 1, 1; 3, 5).

Інша частина котловану, яка відповідала наступному етапу функціонування житла, починаючи від завалу печі й у напрямку на схід, заглиблена на 0,5 м відносно материка. Лише вздовж східної стінки рівень долівки піднімався дещо вгору і заглиблений на 0,4 м відносно материка. Розміри котловану на цьому етапі становили 3,32–3,46×3,85 м.

Відбулося зменшення розмірів, що вдалося зафіксувати із західної сторони в напрямку до сходу. На цьому етапі долівка об'єкта була додатково підмащена білою мергелевою глиною товщиною до 3 см. Прошарок цієї глини, ймовірно, вкривав нижню частину стін, оскільки по краях у південно-західній частині зберігся фрагмент бортика товщиною до 5 см.

Завал печі, який відповідав пізнішому часу (*нич 2*), зміщений ближче до центру відносно північно-західного кута. Завал простягався на 2,05 м по лінії північний захід – південний схід. Піч побудована на спеціально спорудженому останці з утрамбованої глини та чорного супіску з вугликами. На ньому містився черінь з обпаленої глини. Товщина череня – 6–8 см, товщина стінок – 7–10 см. Діаметр череня – 0,3 м, внутрішні розміри топкової камери – 25×40 см. Конструкція збереглася практично повністю. Вона відзначалася склепінчастим перекриттям, складеним із глини, перемішаної з жорствою та органікою. Висота збереженого купола становила близько 0,4 м. Устям піч розвернута до півдня, воно мало прямокутний отвір розмірами 0,16–0,23×0,45 м. У заповненні печі виявлено фрагменти ліпного керамічного посуду. Нижче устя, перед піччю, зафіксовано два ліпні горщики, вкопані в чорний супісок, який використовували для зведення останця.

Уздовж північної стінки зафіксовано рештки стовпових ям: дві по кутах діаметром 0,2 м і 0,3 м, глибиною 0,11–0,19 м й одна по центру стіни діаметром 0,3–0,5 м, глибиною 0,19 м від рівня долівки. Потрібно зауважити, що ці ями містилися на відстані близько 0,45 м від північної стінки котловану і відповідали пізнішому етапу функціонування житла. Аналогічна ситуація зафіксована і вздовж південної стінки, де збереглися рештки стовпових ям по кутах (рис. 1, 2).

Основну частку знахідок із житла становили фрагменти ліпного керамічного посуду, які відповідали різним його частинам: вінця посудини, боковини та денця. Вони здебільша належали товстостінним посудинам.

Кольорова гама посуду темно-сірого, коричневого та темно-коричневого кольорів, подекуди з чорними слідами кіптяви. Керамічна маса, з якої він виготовлений, відзначається певними особливостями. Частина кераміки, яка походить із розвалу печі 1, містила значну домішку піску. Водночас кераміка, виявлена в рештках пізнішої печі 2, а також поряд, разом із піском мала домішки шамоту. Поверхня кераміки нерівна, подекуди горбкувата, випал неоднорідний, що загалом характеризує кераміку як дуже крихку.

Вінця, виявлені в житлі, кількох типів і, як уже зазначено, відрізняються відповідно до місця виявлення. Вони представлені від ранніх загнутих до середини, вертикальних і ледь відведених назовні й до заокруглених або легко підрізаних горизонтально. Діаметр становив від 10 см до 18 см, а в одному випадку і 24 см. Дно горщиків пласке, плитчасте, невідформоване, діаметром від 6 см до 18 см.

Окрім заповнення житла, значну частину керамічних виробів зафіксовано в рештках печей 1 та 2. Вони містилися як у заповненні зруйнованих топкових камер печей, так і в конструкції череня.

Із завалу печі 1 походять рештки горщика коричнево-сірого кольору, тісто – з домішками піску. Висота горщика – 10 см, краї злегка нахилені досередини. Діаметр вінець – 10 см, дно

пласке діаметром 6 см (рис. 3, 3). Така форма досить притаманна як для ареалу, так і верхів'їв Західного Бугу [Милян, 2014, с. 249–250]. Він належать до раннього періоду існування празької культури у Верхньому Побужжі і становлять перший тип горщиків за нами, що відповідає кінцю V – початку VI ст.

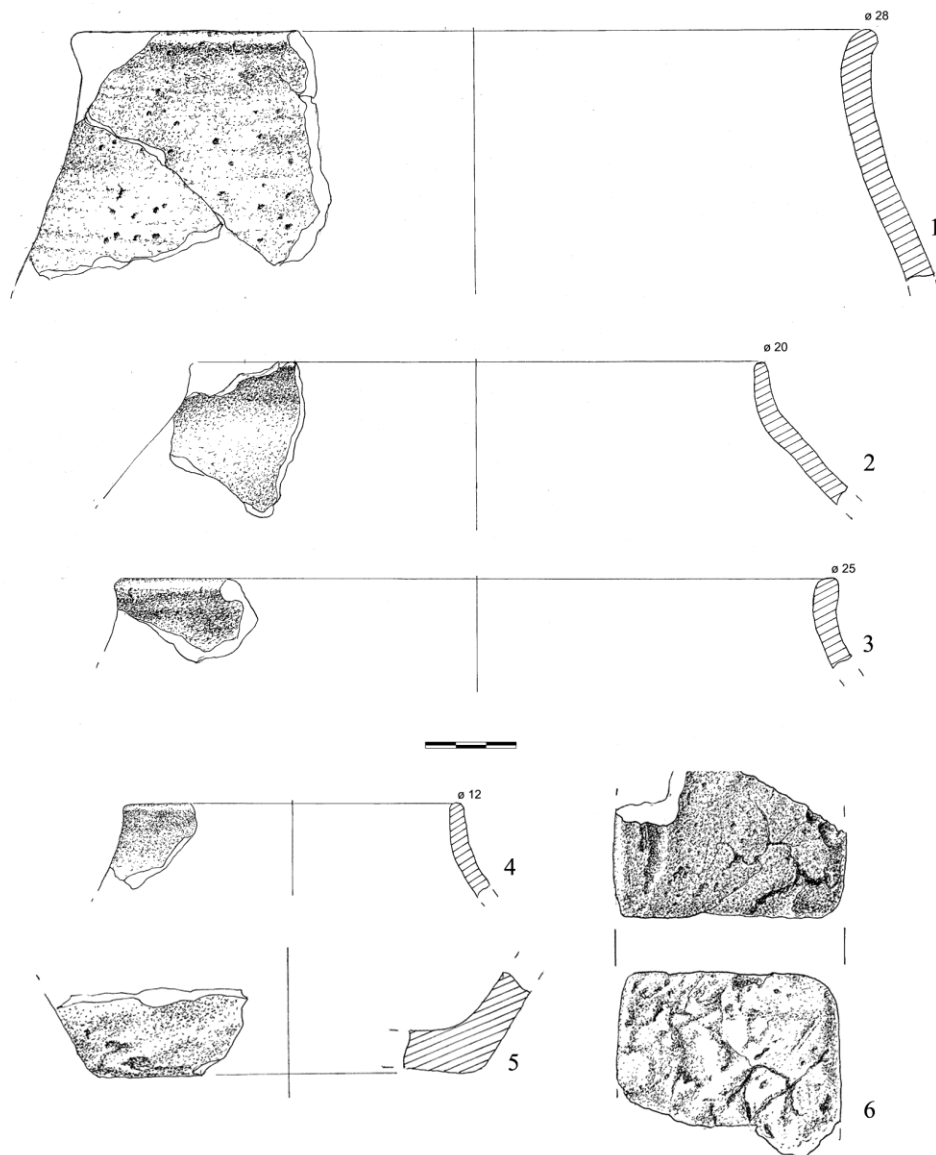

Рис. 2. Фрагменти ліпного посуду (1–5) та тягарця для ткацького верстату (6) із ранньослов'янського житла

Fig. 2. Fragments of handmade ceramics (1–5) and weight for a loom (6) from early Slavic dwelling

У топковій камері печі 2 зафіксовано, крім окремих фрагментів керамічного посуду, кілька його скупчень. З одного з них вдалося реконструювати посудину (рис. 3, 2). Це – горщик, який належав до класичних овальних празьких форм із розширенням у верхній третині, заввишки близько 18 см, діаметр вінець – 11 см, а дна – 7 см. Цікаві також фрагменти вінець горщика, віднайдені в топковій камері печі 2, ледь розведені назовні та заокруглені при завершенні (рис. 2, 2). Перед устям печі 2 зафіксовано рештки посудин, зокрема і великого горщика з діаметром вінець близько 28 см, злегка відведені назовні з невеликим

валикоподібним потовщенням назовні (рис. 2, 1; 3, 4). У завалі перепаленої глини перед піччю 2 виявлено також і рештки ще одного горщика. Він брунатного кольору, тісто – з домішками піску. Висота горщика 13,5 см. Краї злегка відігнуті й округлені при завершенні, діаметр вінець – 13 см (рис. 3, 1). Дно плитчасте пласке діаметром 6 см. Такий тип кераміки датований другою половиною VI – першою половиною VII ст.

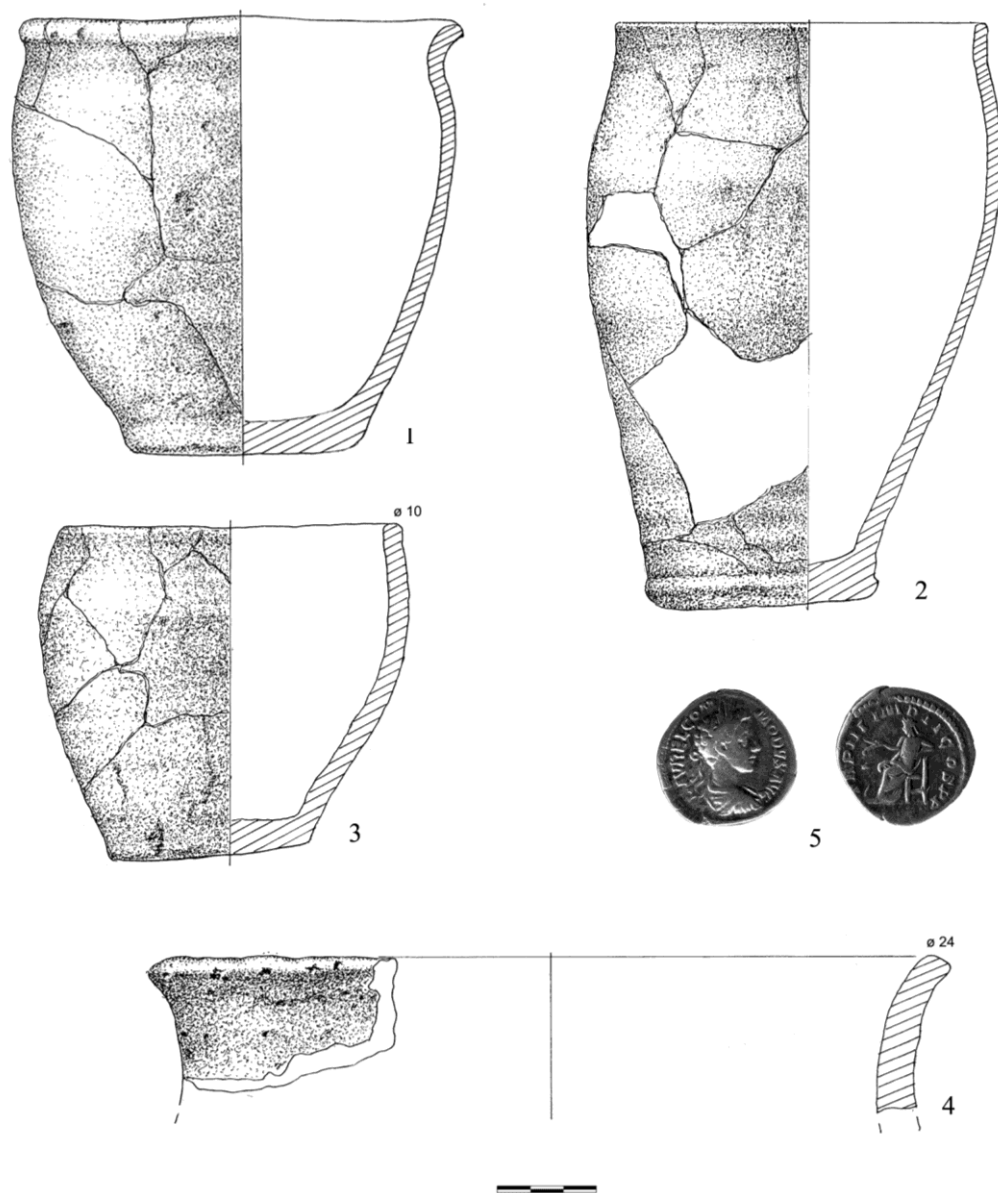

Рис. 3. Реконструйовані горщики (1-3), фрагмент вінець ліпного горщика (4) та денарій Коммода (5)
 Fig. 3. Reconstructed pots (1-3), fragment of handmade pot's rims (4) and a Commodus denarius (5)

На поверхні об'єкта (*in situ*) поряд із рештками печі 2 зафіксовано кілька фрагментів кераміки. Серед них – вінець, які за формою ледь відведені назовні (рис. 4, 2). Інше подібне вінець зафіксоване в південно-східній стовповій ямі разом із точильними брусом.

Окрім фрагментів керамічного посуду, у житлі виявлено й інші знахідки. Серед них – фрагменти тягарців, що використовували у вертикальному ткацькому верстаті (рис. 2, 6; 4, 3). Вони виготовлені із глини, відзначаються не надто добрим випалом, у профілі основа має

форму, наближену до квадрата. Довжина збереженої сторони при основі – 7,5 см. Знахідки такого типу відомі на поселеннях празької культури, зокрема у верхів'ях Вісли [Parczewski, 1988, s. 91], на Дністрі – у Кодині [Русанова, Тимошук, 1984, с. 17]. Із збільшенням досліджених об'єктів, збільшується і кількість виявлених тягарців для ткацького верстата, які свідчать про розвиток ремесла у слов'ян.

Під час розбирання решток печі 1 виявлено три глиняні вальки – рештки куполу. У профілі вони були сферичної форми із приплюснутими площинами, діаметром близько 9 см, товщиною 4,5 см; діаметром близько 7 см, товщиною 4 см; сферичної форми, діаметром близько 6 см. Такі знахідки відомі на пам'ятках регіону (Зимне IV, Гродзіско Дольне), так і з Придністер'я (Кодин).

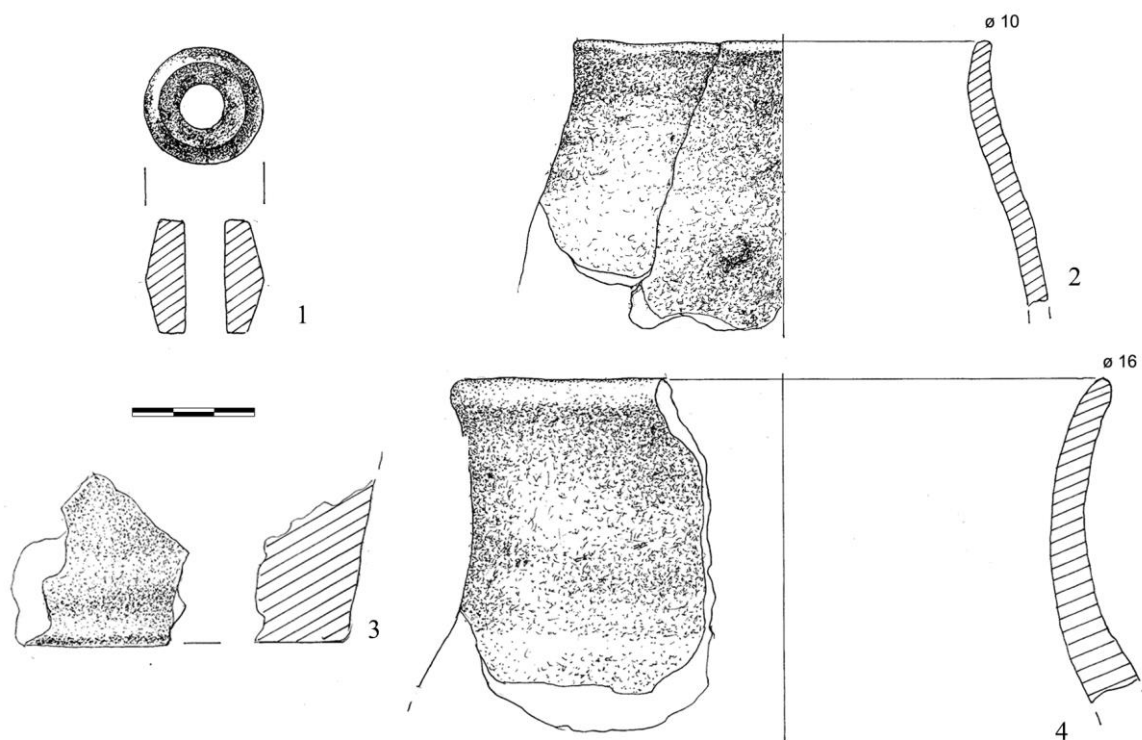

Рис. 4. Пряслице (1), фрагменти тягарця для ткацького верстату (3) та вінець ліпних горщиків (2, 4)
 Fig. 4. Spinner (1), fragments of a weight for a loom (3) and a crown of handmade pots (2, 4)

Із решток печі походять і частини ще двох тягарців від ткацького верстату, які відзначаються поганим випалом. Один конусоподібної форми зі зрізаним верхом, основа не збережена. Збережена висота – 8 см, діаметри 4–8 см. Інший також зберігся частково. Можна припустити, що він теж конусоподібної форми зі зрізаним верхом, діаметром близько 5 см. Зберігся наскрізний отвір діаметром 8 мм. Їх використали, ймовірно, повторно для спорудження бані печі 1 як і два інших.

У житлі виявили пряслице біконічної форми із плоскими площадками, світло-сірого кольору (рис. 4, 1). Діаметр основ – 2 см, діаметр пряслиця – 2,6 см, висота – 2,7 см, діаметр отвору – 1 см.

Із житла походить кілька кам'яних точильних брусків. Один із них зберігся частково, прямокутної форми, розмірами 7,3×5,5×2,1 см, на двох бокових гранях має канавку для тонкої

заточки. Він виявлений у заповненні житла. Ще один – подовгастої форми, виявлений у південно-східній стовповій ямці. Його розміри становили 12×2–3 см, товщиною 1,5 см.

Знахідки з кістки представлені фрагментом відполірованої трубчастої кістки, яку могли використовувати як лоцило, а також фрагментом проколки розмірами 4,5×0,3 см.

Виявлено також фрагмент металевої пластинки розмірами 1,5×1,5×0,3 см. Функціональне призначення не встановлено.

Цікава знахідка з житла – срібна монета, виявлена при дослідженні печі 1. Це – римський денарій імператора Коммода, карбувався 178 р. н. е. На аверсі – погруддя лауреата вправо. Навколо напис: L AVREL COM – MODVS AVG. Реверс – Салюс (римська богиня здоров'я та успіху) сидить вліво і пропонує мак змії, яка сидить на вівтарі. Навколо напис: TR P III IMP II COS P P. Діаметр – 18,1–18,3 мм, вага – 2,90 г.

На слов'янських пам'ятках праязкої культури знахідки римських монет практично невідомі. Відомі золоті монети V ст. із польського Помор'я. Однак вони пов'язані з пізньоримською структурою заселення і мали скандинавсько-балтійське походження [Parczewski, 1988, s. 96]. Виявлені монети у Верхньому Побужжі та суміжних територіях датуються пізнішим візантійським часом – VI або VII ст. Такі знахідки відомі в Зимному (з культурного шару) – монета імператора Юстина чи Юстиніана I, карбована у VI ст. Вона мала отвір та використовувалася як прикраса [Ауліх, 1972, с. 89]. Із Гродзиська Дольного над Віслоком походить бронзова монета імператора Іраклія, карбована в VII ст., віднайдена також у культурному шарі [Podgórska-Czopek, 2009, s. 208–209]. Відомі й прикраси у формі монетовидних підвісок, наприклад із Кодина (житло 8), виготовлена зі срібла, з отвором, але із гладкою поверхнею [Русанова, Тимошук, 1984, с. 22].

Так, виявлена під рештками перегорілої балки стіни монета могла бути і своєрідним ритуалом – закладною. Така практика відома як в етнографічних джерелах, так і археологічних. Щоправда, археологічно підтверджені такі знахідки стосуються часів середньовіччя. «Закладні монети» виявлені при дослідженні на Буковині – під одним із кутів дерев'яного фундаменту культурної споруди кінця XIV – початку XV ст. на Чорнівському городищі [Пивоваров, 2009, с. 27]. Однак питання про використання такого звичаю потребує подальшого дослідження.

Так, дослідження житла-напівземлянки праязкої культури (об'єкт 20) на поселенні Белз 22 (Гора) надали нові дані щодо процесів заселення регіону слов'янами. Зважаючи на особливості конструкції, виявлені під час дослідження житла, можна зробити відповідні висновки. Воно мало два періоди функціонування. Ранній – кінець V – перша половина VI ст., про що свідчить керамічний матеріал, виявлений у знищеній печі 1. У цей час вона мала зрубну конструкцію стін, що додатково підтверджують рештки печі. У плані – прямокутну форму та площу близько 15,8 м². Пізній період – друга половина VI – початок VII ст. У цей час у плані отримує квадратну форму, площа житла зменшується на 15 % – до 13,4 м². Можна також припустити, що в цей час і змінюється конструкція стін на зрубну. На користь цього свідчать стовпові ями, котрі розташовуються на відстані від західної стінки котловану житла, а в іншій частині містяться при його стінках. Поділяю думку Володимира Барана, що конструкція стін не є визначальним хронологічним маркером [Баран, 1988, с. 56–57; 1998, с. 37–38]. Окремі техніки спорудження розвиваються незалежно, а їх використання залежить від місцевих особливостей.

Перебудова ж самого житла-напівземлянки могла бути пов'язана із соціальними змінами. Витоки для початкового житла, яке відзначалося прямокутною формою, варто шукати в черняхівських пам'ятках регіону, як, наприклад, на Придністер'ї, яке на сьогодні досліджене краще [Баран, 1988, с. 56–79; 2008, с. 43–51]. На другому етапі воно набуло класичної, квадратної у плані, форми.

Періоди існування чітко відображає рухомий інвентар, виявлений у рештках печей та *in situ*. Керамічні форми притаманні для кінця V – початку VII ст. Важливою знахідкою, крім монети, стало виявлення фрагментів тягарців для ткацького верстата, які повторно використали для спорудження печі.

Підсумовуючи викладене, зауважу, що заселення околиць літописного Белза відзначається сталістю та генетичним зв'язком протягом усього середньовіччя: від окремих слов'янських поселень у регіоні до створення окремого князівства навколо великого міста.

Повне висвітлення матеріалів не було б можливим без допомоги нумізмата Юрія Ревери, який провів дослідження виявленої монети та її атрибуцію, а також співробітника відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Ігоря Принади, який здійснив графічну реконструкцію знахідок, за що висловлюю їм подяку.

ЛІТЕРАТУРА

- Ауліх, В. (1972). *Зимнівське городище*. Київ.
- Баран, В. (1988). *Пражская культура Поднестровья (по материалам поселений у с. Рашков)*. Киев.
- Баран, В. (1998). *Давні слов'яни*. Київ.
- Баран, В. (2008). *Слов'янське поселення середини I тисячоліття нашої ери біля села Теремці на Дністрі*. Київ.
- Милян, Т. (2014). Матеріальна культура як визначник приналежності пам'яток VI-VII ст. у верхів'ях Західного Бугу. В: Івакін, Г. Ю. (ред.). *Від венеців до Русі. Збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Дениса Никодимовича Козака з нагоди його 70-ліття*. Київ-Харків, 245–252.
- Милян, Т., Сало, Б., Кісілевич Ю. (2016). *Звіт про результати пам'яткоохоронних робіт (археологічних розкопок) на багатощаровому поселенні Белз-22 (Львівська область) у 2016 р.* Науковий архів Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології Національної академії наук України. Львів.
- Пастернак, Я. (1961). *Археологія України*. Торонто.
- Петегрич, В. (2004). Про час виникнення Белза. *Белз і Белзька земля*, I, 18–23.
- Пивоваров, С. (2009). Молдавські монети на території Буковини (знахідки на археологічних пам'ятках). *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*, 2, 21-35.
- Русанова, І., Тимошук, Б. (1984). Кодын – славянские поселения V-VIII вв. на р. Прут. Москва.
- Терський, С. (2004). Археологічні матеріали з Белза у фондах Львівського історичного музею з надходжень до 1940 року. Спроба каталогу. *Белз і Белзька земля*, I, 24–27.
- Чачковський, Л. (1937). Княжий Белз. *Записки НТШ*, CLIV, 15–31.
- Чорний, А., Назар, І., Сало, Б. (2014). *Археологічне обстеження басейну річки Солокія у 2013 р.* Науковий архів Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології Національної академії наук України. Львів.
- Parczewski, M. (1988). *Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych*. Kraków.
- Podgórska-Czopek, J. (2009). *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad Dolnym Wisłokem. Cześć II okresy rzymski i wczesnosłowiański*. Rzeszów.

REFERENCES

- Aulikh, V. (1972). *Zymnivske horodyshche*. Kyiv. . (in Ukrainian).
- Baran, V. (1988). *Prazhskaia kultura Podnestrovia (po materialam poselenii u s. Rashkov)*. Kiev. (in Russian).
- Baran, V. (1998). *Davni slov'iany*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Baran, V. (2008). *Slov'ianske poselennia seredyiny I tysyacholittia nashoi ery bilia sela Teremtsi na Dnistri*. Kyiv. (in Ukrainian).
- Mylian, T. (2014). *Materialna kultura yak vyznachnyk prynalezhnosti pam'iatok VI-VII st. u verkhiv'iakh Zakhidnoho Buhu*. V: Ivakin, H. Yu. (red.). *Vid venediv do Rusi. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu doktora istorychnykh nauk, profesora Denysa Nykodymovycha Kozaka z nahody yoho 70-littia*. Kyiv-Kharkiv, 245–252. (in Ukrainian).

Mylian, T., Salo, B., & Kisilevych, Yu. (2016). *Zvit pro rezultaty pam'iatkookhoronnykh robot (arkheolohichnykh rozkopok) na bahatosharovomu poselenni Belz-22 (Lvivska oblast) u 2016 r.* Naukovyi arkhiv Naukovo-doslidnoho tsentru «Riativna arkheolohichna sluzhba» Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv. (in Ukrainian).

Pasternak, Ya. (1961). *Arkheolohiia Ukrainy.* Toronto. (in Ukrainian).

Petehyrych, V. (2004). Pro chas vynyknennia Belza. *Belz i Belzka zemlia*, I, 18–23. (in Ukrainian).

Pyvovarov, S. (2009). Moldavski monety na terytorii Bukovyny (znakhidky na arkheolohichnykh pam'iatkakh). *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkheolohii y etnologii*, 2, 21–35. (in Ukrainian).

Rusanova, I., & Timoshchuk, B. (1984). *Kodyn – slavianskie poseleniia V-VIII vv. na r. Prut.* Moskva. (in Russian).

Terskyi, S. (2004). Arkheolohichni materialy z Belza u fondakh Lvivskoho istorychnoho muzeiu z nadkhodzen do 1940 roku. Sproba katalogu. *Belz i Belzka zemlia*, I, 24–27. (in Ukrainian).

Chachkovskiy, L. (1937). Kniazhyi Belz. *Zapysky NTSh*, CLIV, 15–31.

Chorny, A., Nazar, I., & Salo, B. (2014). *Arkheolohichne obstezhennia baseinu richky Solokiia u 2013 r.* Naukovyi arkhiv Naukovo-doslidnoho tsentru «Riativna arkheolohichna sluzhba» Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv. (in Ukrainian).

Parczewski, M. (1988). *Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych.* Kraków. (in Polish).

Podgórska-Czopek, J. (2009). *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad Dolnym Wisłokem. Cześć II okresy rzymski i wczesnosłowiański.* Rzeszów. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 26.06.2020

прийнята до друку 10.09.2020

EARLY SLAVIC HOUSING FROM BELZ SURROUNDINGS

Taras MYLIAN

*Scientific Research Centre «Rescue Archaeological Service»,
Institute of Archaeology of the National Academy of Science of Ukraine,
V. Vynnychenka Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: tmylian@gmail.com*

Territory of the upper reaches of Western Bug River, especially the annalistic of Belz in Solokiya and its surroundings, is rich in archeological sites. In 2016, as part of the Program «Protection and Preservation of the Cultural Heritage of the Lviv Region for 2016–2018», conservation research was conducted at the settlement Belz 22 (Hora). It is a multi-layered settlement with cultural and chronological horizons from the final Paleolithic to modern times. Information and research on it were conducted with advantages during XX century however, for the first time in the settlement; remains of a Slavic dwelling-semi-dugout (object 20) of the Prague culture were discovered and studied.

Research has shown that dwelling had two periods of functioning. Traces of restructuring were confirmed, which led to a reduction of the area and changing of the shape – from rectangular to square. Evidence of the reconstruction was the remains of two clay ovens, the oldest of which was partially cut down by a later wall. Under the remains of this wall above the furnace a Roman denarius of the II century was found. Ovens are built on special sites made of compacted clay. The older oven has a dome lined with special rollers.

Discovered material is represented mainly by handmade ceramic pots, some of them are reconstructed. Some of the forms of utensils were common during the late V – early VI centuries, and the other part – during the second half of VI – early VII century. This division corresponded to the periods of housing. An important find was the weights for the loom, which were reused to build the oven. An additional evidence of the

development of weaving in the settlement is a bi-conical spinner with flat platforms, which comes from dwelling.

The settlement on the outskirts of the annalistic Belz is characterized by permanence and genetic connection throughout the Middle Ages – from individual Slavic settlements in this region to the creation of a separate principality around the big city.

Key words: Prague culture, Belz, Solokiya, dwelling, oven, ceramics, denarius.